

20

Погляд політика

В. Черчіл про Б. Муссоліні

Італія, 15 січня 1927 р.

Римський геній, уособлений в Беніто Муссоліні*, найвидатнішому законодавцеві серед сучасників, показав усім народам, що можна успішно протистояти наступу комунізму...

Якщо б я був італійцем, то від початку і до кінця підтримав би Муссоліні. Нерозумно заперечувати, що влада в Італії вийшла із гущі народу, що вона керує у згоді з більшістю італійського народу. Мене, як і інших, покорила простота поведінки Муссоліні, його спокій і щирість, які він незмінно зберігає, незважаючи на турботи та хвилювання. Він думає, і це очевидно, тільки про благоустрій італійського народу, щонайменше про такий благоустрій, який він собі уявляє, і в цьому питанні для нього немає дрібниць. Він перетворює свою країну на могутню державу, яку поважають у всьому світі. Італія набуває своєї попередньої імперської величі.

Цит. за: Бенито Муссолини. Познавательная энциклопедия (CD).

21

Погляд політика

Б. Муссоліні про владу

Для того щоб керувати державою, тобі потрібно лише дві речі – поліція та озброєні загоны на вулицях. Народні маси не повинні знати, вони повинні вірити і підкорятися формовці. Хтось має знати, як завоювати увагу громадськості: це справжня таємниця правителя. Як тільки ми навчимо народні маси вірити в те, що можна зрушити гори з місця, вони погодяться з цією ілюзією, і тому вона може перетворитися на реальність.

Ці люди... повинні коритися. Їм потрібно вірити, й вони вірять в те, що я їм скажу, і тоді вони крокуватимуть в єдиному строю під моїм командуванням.

Беніто Муссоліні.

Hite J., Hinton Chr. Fascist Italy. L., 1988.

Цит. за: На пути к пониманию прошлого. – С. 22.

5. Чим ви можете пояснити те, що В. Черчіл, який представляв країну з глибокими демократичними традиціями, так схвально відгукується про Б. Муссоліні, який фактично був диктатором (джерело 20)?

6. Яку роль відводить Муссоліні народним масам у повоєнній Італії (джерело 21)? Чи погоджуєтеся ви з його формулою влади? Прокоментуйте.

7. В. Черчіл стверджує, що якби він був італійцем, то неодмінно підтримав Муссоліні. Як ви вважаєте, чи відомі були Черчілу висловлювання Муссоліні про владу? Чи змінив би свою думку Черчіл, прочитавши джерело 21? Поясніть свою думку.

§ 21. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

22

Погляд дослідника

...ЦК РКП(б) розсилав губкомам спеціальні циркуляри щодо боротьби з антирадянськими партіями. Членам цих партій заборонялися публічні лекції, їх відсівали при прийомі на роботу, до вузів, вони перебували під наглядом ЧК-ДПУ, їх вичищали з профспілок, кооперативів, трестів...

Кожному випадку розпуску передувала гаслива кампанія компрометації націонал-комуністів... Далі йшов розрив блоку, що означа-

ло виключення з державних органів і дезорганізацію партії на деякий час. Крім того, припинялося фінансування партії, що було значним деструктивним чинником і заморожувало функціонування легенів партії – преси. Найдовше з українських націонал-комуністичних партій проіснувала наймолодша з них – Українська комуністична партія – УКП – до 1925 р.

Бриндак О. Б. Ліквідація більшовиками політичної опозиції та встановлення однопартійної системи в Україні в 20-ті роки ХХ ст. – Одеса, 1998. – С. 104, 109.

* Муссоліні Беніто (1883–1945) – засновник, лідер італійської фашистської партії, прем'єр-міністр (1922–1943). Після спроби перевороту (марш на Рим) – прем'єр-міністр, а з 1925 р. – диктатор (дуче). Створив культ вождя, вважав, що головне завдання фашистської держави – створення імперії.

23

Офіційний документ

Лист ЦК УКП до Виконкому
Комінтерну* щодо взаємовідносин
УКП і КП(б)У (27 серпня 1924 р.)

...Останнім часом... у зв'язку зі зростанням нашого впливу на робітничі маси Катеринослава, знову почалися переслідування УКП.

Це знову змушує нас звернутися до ВККІ з нагальною вимогою втрутитися в наші стосунки з КП(б)У... з метою припинити переслідування комуністів комуністами і створити умови, які сприяли б нашій співпраці з КП(б)У.

Історія України: 1917 – 1928 рр. Хрестоматія. – К., 1997. – С. 197–198.

24

Офіційний документ

Постанова пленуму ЦК КП(б)У
про антирадянські угруповання
(8 жовтня 1924 р.)

Резолюцію по доповіді про антирадянські угруповання не приймати, передати її Політбюро ЦК КП(б)У для розгляду та затвердження. Стосовно УКП – взяти курс на ліквідацію. Політбюро ЦК КП(б)У розробити план. Це рішення вважати строго конспіративним.

Історія України: 1917–1928 рр.
Хрестоматія. – С. 194.

25

Погляд очевидця

Зі спогадів С. Єфремова**

23 березня 1927 р. Отже, Шумського «усушили». Боротьба у його з Кагановичем давно провалилася, і ще торік навесні казали мені в Харкові, що з них один має полетіти, хто не «устоит в неровном споре». Не встояв Шумський, – звісно, українець... Здається, постановлено в провину Шумському його «боротьбистське» минуле. В Чернігові мені оповідали, що викрито знову колишніх боротьбистів на чолі з Шумським: ніби вони на случай війни мали зрадити комуністів і перейти до ворожого табору. Це, певна річ, дурниця, бо в такому разі Шумського не заслали б на схід ще головою виконкому, а попросту розстріляли б. Ближча до правди, мабуть, інша версія, що стоїть у зв'язку з недавньою літературною полемікою серед самих комуністів. У результаті полеміки всіх колишніх боротьбистів – на підставі принципу: «не дубьем, так рублем» – позбавлено посад. Тоді вони обернулися на це з скаргою до Раднаркому, і Шумський ту скаргу підтримав. От і виникла догадка про об'єднання колишніх боротьбистів на чолі з Шумським. От чим кінчаються у нас «літературні» полеміки! І по заслугі: не скоплайся, коли ти комуніст, і терпи мовчки...

Єфремов С. Щоденники. 1923–1929. – К., 1997. – С. 359–376.

1. Про які зміни в політичному житті Радянської України йдеться у джерелах 22–25? Яка основна ідея об'єднує ці джерела? Поясніть, чому вони розташовані у такій послідовності? Яку тенденцію відображає цей порядок?

2. Виділіть ключові слова, що характеризують роль Комуністичної партії в Радянській державі (джерела 26–27). На які риси Комуністичної партії звертає увагу дослідник П. Тібо? Чому вони важливі?

26

Дійсність очима письменника

...А в кімнаті, де висів раніше Олександр II, Николай II, а також білий генерал на білому коні, – висять: Ленін, Троцький, Раковський і малесенький портрет Карла Маркса.

...Андрій Андрійович надів окуляри й написав: «Прошу меня зачислить в кандидаты Вашей государственной партии. Мои личные убеждения в правоте коммунистических идей...»

Хвильовий М.*** Заулок / Сині етюди. – К.: Рад. письменник, 1989. – С. 155.

* *Комінтерн* – Третій Комуністичний Інтернаціонал, міжнародна організація комуністичних партій, створена з ініціативи В. Леніна у 1919 р. Фактично керувалася з Москви.

** *Єфремов С.* (1893 – р. см. невід.) – видатний український політичний діяч, історик літератури, академік Української академії наук, публіцист, був членом Центральної Ради, Генерального Секретаріату, після встановлення Радянської влади залишився в Україні, виступав з гострою критикою більшовицького режиму.

*** *Хвильовий М. Г.* (Фітільов) (1893–1933) – український письменник, громадсько-культурний діяч, член ВКП(б). Відстоював право української культури на самостійний розвиток. Анкетування українських літераторів 1925 р. виявило, що більшість назвала його улюбленим письменником. Примусова колективізація в Україні, голодомор 1932–1933 рр., арешт товариша М. Ялового призвели до самогубства.

27 Погляд дослідника

Політичне керівництво країною здійснював позаконституційний орган – Комуністична партія Радянського Союзу, нечисленна (732 521 член у березні 1921 р.), дуже

молода (щонайменше 85,8 % членів партії у 1927 р. були молодші сорока років), часто підлягала чисткам (1919, 1921, 1934 та 1935 рр.), генеральний секретар якої володів реальною повнотою влади.

Тибо П. Епоха диктатур. – С. 85.

28 Українські політичні партії і блоки у виборах до сейму Польщі (1928 р.)

Партія (блок)	Кількість здобутих голосів
Українське національно-демократичне об'єднання – у складі Блоку національних меншин	близько 600 тис.
Виборчий блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій	270 591
Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання (Сельроб)	216 987
Сельроб-лівиця	160 145
Комуністична партія Західної України (список «Робітничо-селянська єдність»)	10 192
Українська партія праці	45 006
Український народний союз	8 887
Блок русофілів і «старорусинів»	94 935

Statystyka Polski. – Т. X. – Warszawa, 1930. – S. 130;
Radziejowski J. Komunistyczna Partja Zachodniej Ukrainy. – Krakow, 1979. – Tablica miedzy. – S. 224–225.

3. Про що йдеться у джерелі 28? Визначіть рубрику запропонованого документа. Зверніть увагу, що подана інформація стосується Польщі, яку більшість дослідників характеризували як державу, де був встановлений диктаторський режим (1926 р.). На яку характеристику у зв'язку з цим заслуговує радянська політична система?

29 Погляд дослідника

Після взяття влади та знищення політичних конкурентів вона [партія] почала розгалужуватися на внутрішню й зовнішню. Внутрішню партію складала партійно-радянська номенклатура, тобто, начальники всіх рангів в опанованих або створених більшови-

ками суспільних структурах. До зовнішньої партії належала основна членська маса. Рядові члени надавали РКП(б) оманливого вигляду політичної партії. Фактично ж вона злилася з державою й перетворилася в структуру, яка пронизала собою всі управлінські ланки.

Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921–1939) // Україна крізь віки. – К., 1999. – С. 66.

4. Ознайомтеся із джерелом 29. Як ви розумієте вислів «внутрішня й зовнішня партія», термін «партійно-радянська номенклатура»? Поясніть. Зверніться ще раз до джерела 26. Чому герой М. Хвильового хоче вступити в партію? Як джерело 27 допомагає дати відповідь на попереднє запитання?

30

Погляд очевидця

З листа у центральні органи влади

Скажіть, чому в партію не йдуть орачі та інші, які хочуть чесно жити? А пішли ті, хто працювати не хоче, і лише собак селом ганяє... Серед них є такі лежебоки, а все-таки намагаються вказати вміючому орачу. І тут же нарікають: «Не змогли пояснити дядькам. Не слухаються дядька». Невже цей дядько слухатиме неука, якщо він у двадцять разів більше знає, ніж цей комуніст-лежебока, який у себе вдома лінується огорожу відремонтувати.

Цит. за: Капустян А. Общественно-политические настроения крестьянства Украины в 1920 годы // Архив. – 2000. – Ноябрь–декабрь. – С. 104.

31

Погляд очевидця

З листа у центральні органи влади

...Бюрократизм у повному розпалі... Уся нечисть позбиралася в партію! Вони цього хотіли. Вони тепер царюють при владі, біля кер-

ма, а селянин-робочий вже загубив надію на справедливість виборів... Устроїли собі гарні ставки, і живуть собі на шії селянина-робітника... За що мучать нас? До яких пір будуть давати нас податками, а не підвищувати зарплату, щоб можна було себе прогодувати та дітей, взути, навчити? Де всі наші завоювання? За що ми кров невинну лили, перекопи брали, гнали паразита? А тепер кого гнати? Ні, товарищі вожді, життя робочому-селянину – кошмар. Страна повна сльоз, повна незадоволення, ворожнечі... Москва, дай розпорядження в усі кінці СРСР та дай більше права трудящим для управління країною. А головне – очисти партію від сміття... Дорогий редакторе, не рви цього листа, а дай його вождям, хай почують наш зов: ми, трудящі, гинемо від старих чиновників, які пролізли до партії. Із пролетарським привітом – робочі і селяни Донбасу. Чекаємо на ваш ричаг управління свободою. Хай живе нажим на бюрократа!

Цит. за: Соколов А. Повседневная жизнь советских людей в 20-е годы // История. – 1997. – № 29–30. – С. 13.

5. Про які настрої українських робітників і селян свідчать документи 30–31? Як ви вважаєте, наскільки поширеними були такі настрої? Чи були вони відомі вождям? Чому, на вашу думку, автор листа звертається до Москви, а не до Харкова? Відповідь обґрунтуйте.

32

Офіційний документ

Усім ГУБЧЕКА*.

Телеграма. 30.06.1921 року:

...Вжити заходів щодо насадження інформування фабрик, заводів, центрів губерній, радгоспів, кооперативів, лісгоспів, каральних загонів, сіл. До роботи щодо здійснення інформування поставитись якомога уважніше, дотримуючись усіх принципів конспірації.

Менжинський, Самсонов

Завдання та обов'язки інструкторів губернської Надзвичайної комісії. 1921 рік:

Що повинен пам'ятати кожний інструктор і розвідник, працюючи по розшуку:

... 3. Перш ніж говорити, слід подумати...

7. Треба завжди пам'ятати прийоми езуїтів, які не галасували на весь майдан про свою роботу і не виставляли її напоказ, а були потайними людьми, котрі про все знали і вміли тільки діяти...

12. Бережи як зіницю ока дані тобі доручення, а коли виконаєш, будеш корисним радянським працівником.

<http://www.hro.org/editions/karta/nr3/lozin.htm>

33

Погляд очевидця

Зі спогадів С. Єфремова

Один харківець розповідав про останні арешти. Чоловік з 50 сидить. Інкриміновано їм заснування організації під назвою «МУС» – Мужичський Український Союз, щоб на вибо-

* *Губчека* – губернські надзвичайні комісії, які підпорядковувалися центральному органу державної безпеки в Радянській Росії, створеному при Раді народних комісарів (1917–1922). З 1918 р. отримали право розстрілювати на місці злочину тих, кого вважали контрреволюціонерами. В 1919 р. чекістами знищено 12 000 осіб. З 1922 р. ВЧК перейменовано в ДПУ.

рах до рад по селах проводити свідомих селян. Це влада витолковує як змову проти радянського режиму, і хоче новий процес інсценувати. Власне – і тут важко витворити злочинство, бо скоро існують вибори, то логічно треба допустити і право людної справді вибирати, а не окликати, кого надиктовано. Але логіка

давно вже одбігла од нашого життя, і може незабаром справді розпочнеться одна з безглузких справ: про нелегальну організацію для легальної мети.

Єфремов С. Щоденники
1923–1929. – С. 491.

6. Яку роль відігравали каральні органи у політичній системі Радянської держави (джерело 32)? Що вразило С. Єфремова як очевидця 1920-х рр. (джерело 33)? Чи можна владу в Радянській Україні назвати владою Рад? Поясніть.

7. На основі джерел параграфу підготуйте повідомлення про політичне життя Радянської України у 1920-ті рр.

§ 22. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ПОЛЬЦІ

34 Офіційний документ З Конституції Польщі (1921 р.)

Окремі державні закони забезпечать меншинам у Польській державі цілковитий та вільний розвиток їхніх національних властивостей шляхом діяльності органів автономних меншин публічно-правового характеру, зокрема органів загального самоврядування.

Цит. за: Кульчицький С.В. Україна між двома війнами. – С. 284.

35 Погляд дослідника

...Закон від вересня 1922 р. передбачав створення у Східній Малопольщі територіального самоврядування (двонаціональні воєводські сеймики), яке мало б право рішення в справах освіти, релігії, будівництва, промисловості і торгівлі. Закон, що мав увійти в дію протягом двох років з моменту ухвалення, передбачав також утворення коштом держави українського університету.

Усі ці обіцянки залишилися на папері, а згаданий закон виявився лише тактичним маневром, продиктованим заходами польської дипломатії з метою визнання великими західними державами східного кордону Речі Посполитої. Як тільки це визнання стало фак-

том (рішення Ради амбасадорів від 14 березня 1923 р.), влада здала проект воєводського самоврядування до архіву.

Chojnowski A. Ukraina. – № 1. – S. 79.

36 Газетне повідомлення

Взагалі, говорячи словами польської газети «Ілюстрованого Кур'єра Польського», польські політики будували свою державу не з її фундаменту, а з даху, не зі згоди й солідарності всіх складових елементів держави, а безоглядного панування польського елемента над місцевою людністю, над українцями.

Дзвін*. – 1926. – 1 січня. – Ч. 172. – С. 3.

37 Офіційний документ Звіт поліції з Дубно (9 липня 1922 р.)

Хоча більшість населення виражає задоволення польською владою, але може піддатися впливу українських діячів (пропагуючи) у напрямку незалежної України. Український рух зріс від часу розпуску і розпорошення на Волині та в Галичині відділів Петлюри.

Державний архів Волинської області. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 69.

* «Дзвін» – політична, економічна, літературна газета, що друкувалася упродовж 1923–1928 рр. на території Західної України. Упродовж 1924–1928 рр. – орган Української народної партії. На сторінках «Дзвону» велася полеміка з польською і більшовицькою державними ідеологіями.